

Ευγενία Κατσιγιάννη* & Σπύρος Κρίβας**

Αντιλήψεις γονέων και δασκάλων απέναντι στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες: Προτάσεις συμβουλευτικής

Περίληψη

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας ήταν η διερεύνηση των αντιλήψεων γονέων και δασκάλων ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σχετικά με την κοινωνική τους ένταξη. Για το σκοπό αυτό χορηγήθηκαν ερωτηματολόγια σε 92 εκπαιδευτικούς και 94 γονείς ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Τα αποτελέσματά μας διαπίστωσαν αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις μεταξύ των αντιλήψεων γονέων και δασκάλων στην ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση, τη δυνατότητα πρόσβασης και τη συμμετοχή τους στα κοινά. Οι διαφορές αυτές παρέχουν σημαντικά ερεθίσματα για την αξιοποίησή τους από τον χώρο της συμβουλευτικής και υπ' αυτό το πρίσμα συζητούνται και σχολιάζονται.

Λέξεις κλειδιά: άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, κοινωνική ένταξη, συμβουλευτική.

Parents and teachers perceptions towards social integration of people with special needs: Counseling proposals

Abstract

The purpose of this study was to investigate parents and teachers perceptions about the social integration of people with special educational needs. For this purpose questionnaire was given to 92 teachers and 94 parents of people with special educational needs. Our results showed remarkable differentiations among parents and teachers attitudes about equal opportunities in education, the possibility of access of people with special educational needs at the University, the best type of school that these people need, and this participation at the chance to make proposals of counseling and in this light are discussed.

Key words: people with special educational needs, social integration, counseling.

* Διπλωματούχος Μεταπτυχιακού στην Ειδική Αγωγή

**Καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών

Εισαγωγή

Η εργασία αυτή διερευνά τις αντιλήψεις των γονέων και των δασκάλων απέναντι στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Παρόλο που η λέξη ένταξη σημαίνει «τοποθέτηση ανάμεσα σε άλλους», ενώ ενσωμάτωση σημαίνει η «συνένωση σ' ένα σώμα» (Λεξικό της Δημοτικής - Ορθογραφικό - Ερμηνευτικό - Ετυμολογικό, στο: Ζώνιου - Σιδέρη, 1998 σ. 127) στην ελληνική βιβλιογραφία, ιδιαίτερα όσον αφορά άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, συναντούμε τις έννοιες «ένταξη» και «ενσωμάτωση» σχεδόν ως ταυτόσημες.

Μια ερμηνεία του όρου της κοινωνικής ένταξης δίνεται από τον Haring, (1981, στο: Τάφα, 1997, σ. 180) κατά τον οποίο κοινωνική ένταξη σημαίνει πλήρης συμμετοχή στις κοινωνικές συναναστροφές μέσα σε φυσιολογικούς χώρους και κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι άνθρωποι που συμμετέχουν ν' αποτελούν μέρος ενός σταθερού κοινωνικού ιστού. Η πλήρης συμμετοχή αποδεικνύεται με τη σύναψη σχέσεων που κυμαίνονται από σταθερές αλλά και περιστασιακές γνωριμίες μέχρι στενές προσωπικές σχέσεις.

Από την άλλη πλευρά ο όρος ενσωμάτωση (incorporation) σημαίνει την αλληλοαποδοχή, από ένα σύνολο ή μια ομάδα, ενός ατόμου ή μιας ομάδας. Την ανάπτυξη κοινωνικοδυναμικών σχέσεων, χωρίς την παροχή καμιάς ιδιαίτερης βοήθειας, είτε από την ομάδα, είτε από οποιονδήποτε εξωτερικό παράγοντα, με αποτέλεσμα την πλήρη απορρόφηση του ατόμου ή της ομάδας στις διαμορφούμενες σχέσεις, αλλά και την διατήρηση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας αμφίπλευρα. (Ζώνιου- Σιδέρη, 1998 σ.129).

Το ενδιαφέρον αλλά και η σπουδαιότητα μιας τέτοιας ερευνητικής προσπάθειας προκύπτει εξαιτίας του καθοριστικού ρόλου που φαίνεται να διαδραματίζουν γονείς και δάσκαλοι για να μπορέσουν τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ευκολότερα και αποτελεσματικότερα να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο και να αντιμετωπισθούν ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας. Η οικογένεια και το σχολικό περιβάλλον επηρεάζουν τα άτομα αυτά από τα πρώτα κιόλας χρόνια της ζωής τους, έρχονται πρώτοι σ' επαφή με τα προβλήματα και τις ανάγκες τους και μπορούν αποδοτικότερα να τα βοηθήσουν ν' ανακαλύψουν και να χρησιμοποιήσουν τις ικανότητες και τα προσόντα τους, ώστε να οδηγηθούν στην ομαλή κοινωνική ένταξή τους. (βλ. Ζώνιου- Σιδέρη, 1998 σ.48).

Μετά τη “χαρτογράφηση” των αντιλήψεων γονέων και δασκάλων και το σχολιασμό τους, θα γίνει προσπάθεια προσέγγισης και αξιοποίησης των αποτελεσμάτων την έρευνας από το χώρο της συμβουλευτικής και θα επιχειρηθεί η διατύπωση προτάσεων που είναι πιθανό να βοηθήσουν γονείς και δασκάλους να συνειδητοποιήσουν τις θέσεις τους, αν χρειαστεί να επανεξετάσουν τις απόψεις τους ως προς την αντιμετώπιση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με στόχο να καταστήσουν τα άτομα αυτά ικανά να δοκιμάζουν νέες εμπειρίες,

να αντιμετωπίζουν με θάρρος τις νέες καταστάσεις, ν' αναλαμβάνουν δυναμικά πρωτοβουλίες, να εντάσσονται στις ομάδες των συνομηλίκων καθώς και στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα, να αναπτύσσουν επικοινωνιακούς δεσμούς και να διεκδικούν δυναμικά θέση στην εργασιακή κοινότητα. Με τη διαπαιδαγώγηση, την ενίσχυση και ευαισθητοποίηση των ανθρώπων αυτών που άμεσα σχετίζονται με τα άτομα αυτά είναι δυνατό να επιτευχθεί μια αναβάθμιση του ρόλου που μπορούν να διαδραματίσουν τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Ο ρόλος της οικογένειας ως προς την κοινωνική ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι πολύ σημαντικός. Ο ερχομός ενός ατόμου με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε μια οικογένεια είναι μια σημαντική αλλαγή. Η παρουσία ενός τέτοιου παιδιού επηρεάζει ολόκληρη την οικογένεια και το μέγαλμά του δημιουργεί στους γονείς και κατ' επέκταση στην οικογένεια, απαιτήσεις σε σχέση με τη διάθεση του χρόνου τους, την κατανομή των οικονομικών τους, την ελευθερία κίνησής τους, τις οικογενειακές τους σχέσεις, την ψυχική τους υγεία, την κοινωνική τους υπόσταση κ.λ.π.. (Λαμπροπούλου, 1999).

Δεν είναι όμως μόνο τα προβλήματα πρακτικής φύσεως που έχουν να αντιμετωπίσουν οι γονείς των ατόμων με ειδικές δυσκολίες. Η επίδραση των παιδιών με αναπτυξιακές δυσκολίες στην προσωπική και οικογενειακή ζωή των γονέων έχει εξετασθεί εκτενώς (βλ. Bryne & Cunningham, 1985; Donovan, 1988; Holroyd, 1974; Kazak, 1987, στο: Akkok, 1994). Οι οικογένειες που έχουν ν' αντιμετωπίσουν παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο να προσβληθούν από άγχος και να αντιμετωπίσουν δυσκολίες προσαρμογής σε σχέση με τις οικογένειες που μεγαλώνουν παιδί χωρίς «ειδικά» προβλήματα.

Για ν' αποφευχθούν όλα αυτά τα ενδεχόμενα είναι απαραίτητη μια κατάλληλη συμβουλευτική της οικογένειας, η οποία θ' αναλάβει κυρίως τους μηχανισμούς λειτουργίας σχέσεων μέσα και γύρω από την οικογένεια και θα διαμορφώσει μια κατάσταση για την κοινωνική ζωή της οικογενειακής ομάδας. (Κρουσπαλάκης, 1998).

Εκτός από τους γονείς των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, σημαντικό ρόλο στην ένταξή τους στην κοινωνία έχουν και οι εκπαιδευτικοί. Απ' όλους τους ειδικούς που έρχονται σ' επαφή με το παιδί, μόνο ο εκπαιδευτικός έχει την ευκαιρία να το αντιμετωπίζει και να το παρακολουθεί καθημερινά σε μια ευρεία ποικιλία σχολικών και κοινωνικών καταστάσεων. Αυτός είναι εκείνος που στην πραγματικότητα πρέπει ν' ανακαλύψει ποιες ακριβώς είναι οι ανεπάρκειες και τα προβλήματα του μαθητή του για να καταστρώσει το διδακτικό-θεραπευτικό πρόγραμμα ή να τροποποιήσει και ν' αλλάξει τις τεχνικές και τις μεθόδους διδασκαλίας του. Έρευνες αποκαλύπτουν πώς οι πληροφορίες που συγκεντρώνει ο ειδικά εκπαιδευμένος δάσκαλος για τη συμπεριφορά και τις ειδικές μαθησιακές δυσκολίες των μαθητών του είναι περισσότερες και πιο αξιό-

λογες απ' αυτές που συγκεντρώνονται με άλλους τρόπους, όπως με νευρολογικές και ψυχολογικές εξετάσεις (Πολυχρονοπούλου - Ζαχαρόγεωργα, 1995).

Στις μέρες μας έχει καταστεί πλέον σαφές ότι απαιτείται μία ορθολογικά οργανωμένη συμβουλευτική προσέγγιση και υποβοήθηση των γονέων και των εκπαιδευτικών στο θεραπευτικό και παιδαγωγικό τους έργο. Έτσι, θα κατορθώσουν αυτοί να αποβούν πιο αποτελεσματικοί με τους βοηθητικούς, τους παιδαγωγικούς και τους ψυχοθεραπευτικούς τους ρόλους (Μπουσκάλια, 1993).

Απ' όλα όσα προαναφέρθηκαν γίνεται φανερό ότι η κοινωνική ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες προσδιορίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις προσωπικές τοποθετήσεις και τα πιστεύω που έχουν οι γονείς και οι δάσκαλοι αυτών των ατόμων για τα παραπάνω ζητήματα και από τις εμπειρίες που αποκομίζουν μέσω της καθημερινής επαφής μαζί τους. Σκοπός λοιπόν της συγκεκριμένης εργασίας ήταν η διερεύνηση των αντιλήψεων γονέων και δασκάλων ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σχετικά με την κοινωνική τους ένταξη. Πιο συγκεκριμένα διερευνήθηκαν ερωτήματα σχετικά με τις αντιλήψεις γονέων και δασκάλων για τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες στη μόρφωση των ατόμων αυτών, σχετικά με τον καταλληλότερο τύπο εκπαίδευσης τους, με τις δυνατότητες συμμετοχής τους σε κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, με τη διαμονή τους και την πρόσβασή τους σε δημόσιους χώρους. Καταγράφηκαν επίσης οι αντιλήψεις γονέων και δασκάλων σχετικά με τη συμβολή του Κράτους και των κοινωνικών φορέων στην ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Από την εξέταση αυτών των ερωτημάτων ελπίζαμε ότι θα προέκυπταν ενδιαφέροντα ζητήματα ως προς τη συμβουλευτική.

Οι συγκεκριμένοι στόχοι της έρευνας είναι ν' απαντηθούν τα παρακάτω ερωτήματα:

- α. Ποιες είναι οι αντιλήψεις γονέων και δασκάλων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες για την κοινωνική τους ένταξη και ως προς ποια ερωτήματα διαφοροποιούνται;
- β. Αν δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των γονέων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, όπως το φύλο, η εκπαίδευσή τους, το επάγγελμα τους και το πρόβλημα που αντιμετωπίζει το παιδί τους επηρεάζουν συστηματικά και διαφοροποιούν τις στάσεις τους.
- γ. Υπάρχει σχέση ανάμεσα σε χαρακτηριστικά των δασκάλων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες όπως το φύλο, τα έτη υπηρεσίας τους στην εκπαίδευση και τα έτη υπηρεσίας τους στην ειδική αγωγή και στις αντιλήψεις τους ως προς την κοινωνική ένταξη των ατόμων αυτών;

Μεθοδολογία

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν 92 εκπαιδευτικοί και 94 γονείς ατόμων με ειδικές εκ-

παιδευτικές ανάγκες. Η συμμετοχή ήταν ανώνυμη και προαιρετική. Οι εκπαιδευτικοί αυτοί αποτελούσαν το προσωπικό 18 ειδικών σχολείων και ιδρυμάτων ειδικής αγωγής. Συγκεκριμένα επισκεφθήκαμε όλα τα ειδικά σχολεία της Πάτρας, της Κορίνθου, του Βόλου και της Λάρισας και 3 ειδικά σχολεία των Αθηνών. Οι μισοί σχεδόν από τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα (50,5%) είχαν από 11 - 20 έτη υπηρεσίας, το 18,7% είχαν από 1 - 10 έτη και το 30,8% πάνω από 21 έτη υπηρεσίας. Το 46,7% των παραπάνω εκπαιδευτικών είχαν 1 - 5 χρόνια υπηρεσίας στην ειδική αγωγή το 25,3% υπηρετούσαν το χώρο της ειδικής αγωγής από 6 έως 10 έτη, ενώ το 27,5% βρισκόταν στα ειδικά σχολεία για περισσότερα από 11 έτη. Το 33,7% ήταν άρρενες και το 66,3% θήλεις. Το 48,9% των συμμετεχόντων στην έρευνα εκπαιδευτικών είχε μετεκπαιδευτεί σε Διδακταλείο ειδικής αγωγής, το 31,6% είχε Πτυχίο Παιδαγωγικής Σχολής ή εξομοίωσης και 23,9% είχε πτυχίο άλλης σχολής τετραετούς φοίτησης. Από τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς σχεδόν όλοι είχαν λάβει επιμόρφωση σε θέματα ειδικής αγωγής και συγκεκριμένα είχαν παρακολουθήσει προγράμματα των Π.Ε.Κ. (48,9%), σεμινάρια Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. (84,6%), σεμινάρια σχολικών συμβούλων (61,9%), και σεμινάρια ιδιωτικών φορέων (21,7%).

Ένα ανώνυμο ερωτηματολόγιο στάλθηκε στους γονείς των μαθητών των παραπάνω ειδικών σχολείων και ιδρυμάτων. Από τα ερωτηματολόγια που εστάλησαν επεστράφησαν συμπληρωμένα 94 τα οποία αποτελούν το δείγμα της έρευνας που αφορά τους γονείς. Το 43,6% των γονέων που απάντησαν ήταν άρρενες και 56,4% θήλεις. Οι γονείς αυτοί κατανέμονταν σε ποικίλα κοινωνικοοικονομικά στρώματα και είχαν ένα, δύο, τρία, ή περισσότερα παιδιά (21,3%, 37,2%, 26,6% και 14,9% αντίστοιχα).

Εργαλείο της έρευνας

Η τεχνική του ερωτηματολογίου χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων του δείγματος. Η πρώτη σελίδα του ανώνυμου ερωτηματολογίου ήταν διαφορετική για τα ερωτηματολόγια εκπαιδευτικών και γονέων και περιελάμβανε για τους μεν δασκάλους ερωτήσεις για τη συγκέντρωση των δημογραφικών (π.χ. φύλο), των υπηρεσιακών (π.χ. χρόνια υπηρεσίας που διδάσκουν) και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών τους (σπουδές, επιμόρφωση), για τους δε γονείς ερωτήσεις για την καταγραφή δημογραφικών (φύλο και ηλικία), οικογενειακών (αριθμός παιδιών) και κοινωνικοεκπαιδευτικών στοιχείων (εκπαίδευση και επάγγελμα) που αναλύθηκαν ήδη στην προηγούμενη ενότητα. Οι επόμενες σελίδες του ερωτηματολογίου που αφορούν και το κύριο μέρος του, περιλάμβαναν κλειστές ερωτήσεις. Μέσω των ερωτήσεων αυτών διερευνήθηκαν οι αντιλήψεις γονέων και εκπαιδευτικών σχετικά με την κοινωνική ένταξη.

Οι κλειστού τύπου ερωτήσεις απαντήθηκαν με βάση την τετράβαθμη κλίμακα τύπου Likert με διαβαθμίσεις που κυμαίνονταν από το «Καθόλου» έως το «Πολύ» με ενδιάμεσες διαβαθμίσεις το «Λίγο» και το «Αρκετά», όπου επιτρεπόταν

μία μόνο επιλογή σε κάθε ερώτηση.

Η διαδικασία της έρευνας

Τα ερωτηματολόγια των εκπαιδευτικών χορηγήθηκαν προσωπικά από την ερευνήτρια στους δασκάλους και τους ζητήθηκε να τα συμπληρώσουν, αφού πρώτα τους δόθηκαν αναλυτικές οδηγίες για την έρευνα, τους στόχους της, και τον τρόπο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Τα ερωτηματολόγια των γονέων απεστάλησαν προς αυτούς μέσω των παιδιών τους, ενώ επεστράφησαν και συλλέχθηκαν με τη βοήθεια των δασκάλων.

Αποτελέσματα

Για τη διευκόλυνση της παρουσίασης και της ανάλυσης των δεδομένων μας, οι ερωτήσεις του κυρίως μέρους του ερωτηματολογίου, ομαδοποιήθηκαν. Οι πέντε ομάδες που δημιουργήθηκαν αφορούν τις απόψεις, τις αντιλήψεις και τα πιστεύω των γονέων και των δασκάλων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σχετικά με την κοινωνική τους ένταξη.

Αρκετές φορές κατά την περιγραφή του κάθε πίνακα και για τη διευκόλυνση της παρουσίασης, τα ποσοστά απαντήσεων «Πολύ» και «Αρκετά» αθροίστηκαν και θεωρήθηκαν ως θετική αντίληψη γονέων ή δασκάλων στο συγκεκριμένο κάθε φορά ερώτημα, ενώ οι απαντήσεις «Λίγο» και «Καθόλου» αθροιστικά θεωρήθηκαν ως αρνητική αντίληψη. Μετά την περιγραφή των δεδομένων και για τη διερεύνηση των πιθανών συσχετίσεων των αντιλήψεων γονέων και δασκάλων με δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά πραγματοποιήθηκαν στατιστικές αναλύσεις με τη χρήση πινάκων συνάφειας και υπολογίστηκαν οι δείκτες χ^2 .

Ο Πίνακας 1 που ακολουθεί παρουσιάζει σε ποσοστά τις αντιλήψεις γονέων και δασκάλων για τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες στη μόρφωση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Όπως φαίνεται στον Πίνακα γονείς και δάσκαλοι σε πάρα πολύ υψηλά ποσοστά (περίπου 95% «Πολύ» + «Αρκετά») πιστεύουν ότι τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες πρέπει να έχουν δικαίωμα στη μόρφωση. Μεγάλα είναι και τα ποσοστά των γονέων (~ 80%) αλλά και των δασκάλων (~ 72%) που πιστεύουν ότι τα άτομα αυτά έχουν ίσα δικαιώματα με τους άλλους πολίτες στην ελευθερία έκφρασης. Το 39,4% των γονέων πιστεύουν ότι τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έχουν ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης με τα άτομα που φοιτούν στη γενική εκπαίδευση κάτι για το οποίο έχουν ισχυρή πεποίθηση αρκετά λιγότεροι δάσκαλοι (23,9%). Το σημαντικότερο όμως στοιχείο του Πίνακα 1 είναι το γεγονός ότι το 1/4 σχεδόν των γονέων (23,4%) έχουν ισχυρή πεποίθηση ότι τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης στα ΑΕΙ, κάτι το οποίο θεωρούν πολύ πιθανό και το 1/20 των δασκάλων (5,4%). Βέβαια λιγότερο αισιόδοξοι

εμφανίζονται το 47,9% των γονέων και το 67,4% των δασκάλων που θεωρούν την παραπάνω δυνατότητα λίγο έως καθόλου πιθανή. Οι πίνακες συνάφειας των αντιλήψεων δασκάλων και γονέων για τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες στη μόρφωση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν έδειξαν καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των αντιλήψεων και των χαρακτηριστικών γονέων και δασκάλων που προαναφέρθηκαν.

Πίνακας 1
Αντιλήψεις γονέων και δασκάλων για τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες στη μόρφωση των ΑΜΕΑ (%)

	Πολύ		Αρκετά		Λίγο		Καθόλου	
	Γονείς	Δάσκαλοι	Γονείς	Δάσκαλοι	Γονείς	Δάσκαλοι	Γονείς	Δάσκαλοι
Πρέπει να έχουν δικαίωμα στη μόρφωση	83,0	85,9	11,7	9,8	5,3	2,2	0,0	2,2
Έχουν ίσα δικαιώματα στην ελευθερία έκφρασης	64,9	64,1	14,9	7,6	13,8	23,9	6,4	4,3
Έχουν ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης	39,4	23,9	16,0	14,1	29,8	43,5	14,9	18,5
Έχουν δυνατότητα εισαγωγής (πρόσβασης) σε ΑΕΙ	23,4	5,4	28,7	27,2	35,1	59,8	12,8	7,6

Στον Πίνακα 2 εμφανίζονται οι αντιλήψεις γονέων και δασκάλων που αφορούν τον καταλληλότερο τύπο εκπαίδευσης των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Σύμφωνα με τον Πίνακα τα γενικά σχολεία δε θεωρούνται ως ο καταλληλότερος τύπος εκπαίδευσης των ατόμων αυτών σε μικρότερο («Λίγο») ή μεγαλύτερο βαθμό («Καθόλου») από το 77,7% των γονέων και το 66,3% των δασκάλων. Αντίθετα θετική στάση («Πολύ» ή «Αρκετά») για τα τμήματα ένταξης μέσα στα γενικά σχολεία έχει το 57,4% των γονέων και το 75% των δασκάλων.

Τέλος γονείς και δάσκαλοι εκφράζουν θετικές απόψεις για τα ειδικά σχολεία σε ποσοστό περίπου 64%, με τους γονείς να εκφράζονται θετικά («Πολύ») σε μεγαλύτερα ποσοστά (46,8%) σε σχέση με τους δασκάλους που οι απαντήσεις τους είναι μοιρασμένες ανάμεσα στο «Πολύ» και το «Αρκετά». Οι πίνακες συνάφειας έδειξαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στις αντιλήψεις των γονέων για τον τύπο εκπαίδευσης των παιδιών τους και το είδος του «ειδι-

κού» προβλήματος που αυτά αντιμετωπίζουν. Πιο συγκεκριμένα διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση της αρνητικής αντίληψης των γονέων για τα γενικά σχολεία με το πρόβλημα των παιδιών τους, ($V = 0,342, p = 0,005$) και οι πίνακες συνάφειας έδειξαν ότι οι γονείς των παιδιών με προβλήματα ακοής, όρασης, κινητικά, νοητικής καθυστέρησης και μαθησιακών δυσκολιών έχουν πολύ πιο αρνητικές αντιλήψεις έναντι των γενικών σχολείων, σε σχέση με αυτούς των παιδιών με αυτισμό. Στατιστικά σημαντική ήταν και η σχέση της αντίληψης των γονέων ως προς τα τμήματα ένταξης σε σχέση με το πρόβλημα του παιδιού τους ($V = 0,303, p = 0,039$). Οι πίνακες συνάφειας έδειξαν ότι οι γονείς των παιδιών με προβλήματα όρασης, αυτισμού, νοητικής καθυστέρησης και κινητικά εμφανίζουν πιο θετικές αντιλήψεις για τα τμήματα ένταξης από τους γονείς των παιδιών με προβλήματα ακοής και μαθησιακών δυσκολιών. Η αντίληψη των γονέων ως προς τα ειδικά σχολεία είχε επίσης στατιστικά σημαντική σχέση με το πρόβλημα του παιδιού τους ($V=0,400, p= 0,000$).

Πίνακας 2

Αντιλήψεις γονέων και δασκάλων για τον καταλληλότερο τύπο εκπαίδευσης των ΑΜΕΑ

	Πολύ		Αρκετά		Λίγο		Καθόλου	
	Γονείς	Δάσκαλοι	Γονείς	Δάσκαλοι	Γονείς	Δάσκαλοι	Γονείς	Δάσκαλοι
Τα κανονικά σχολεία	8,5	7,6	13,8	26,9	21,3	23,9	56,4	42,4
Τμήματα ένταξης μέσα σε κανονικά σχολεία	38,3	26,1	19,9	48,9	9,6	5,4	33,0	19,6
Τα ειδικά σχολεία	46,8	31,5	17,0	32,6	8,5	17,4	27,7	18,5

Η διερεύνηση των αντιλήψεων γονέων και δασκάλων όσον αφορά στις δυνατότητες συμμετοχής των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε κοινωνικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες έδειξε ότι η μεγάλη πλειοψηφία γονέων και δασκάλων θεωρούν ότι τα άτομα αυτά μπορούν να συμμετέχουν σε τέτοιου τύπου δραστηριότητες. Συγκεκριμένα το 60,6% των γονέων και το 68,5% των δασκάλων απάντησαν «Πολύ» ή «Αρκετά», όσον αφορά τη συμμετοχή των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στα κοινά της πόλης. Ακόμα υψηλότερα ποσοστά γονέων (83%) και δασκάλων (85,9%) θεωρούν ότι τα άτομα αυτά μπορούν να λαμβάνουν μέρος σε κοσμικές εκδηλώσεις. Το 76,6% των γονέων και το 90,3% των δασκάλων θεωρούν ότι τα άτομα αυτά μπορούν επίσης να συμμετέχουν σε πολιτιστικές ομάδες, ενώ στα ίδια πεδία επέδρα

κυμαίνονται τα ποσοστά γονέων (76,6%) και δασκάλων (87%) που πιστεύουν ότι τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έχουν τη δυνατότητα ν' ασχοληθούν με τον αθλητισμό και ν' αποτελέσουν μέλη αθλητικών ομάδων. Οι πίνακες συνάφειας δεν εμφάνισαν καμία στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις αντιλήψεις γονέων και δασκάλων για τις δυνατότητες συμμετοχής των ΑΜΕΑ σε κοινωνικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες και στα χαρακτηριστικά γονέων και δασκάλων.

Η ανάλυση των αντιλήψεων γονέων και δασκάλων σχετικά με τη διαμονή των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και την πρόσβασή τους σε δημόσιους χώρους έδειξε ότι οι γονείς των ατόμων αυτών παίρνουν θετική θέση («Πολύ» ή «Αρκετά») σχετικά με τη διαμονή των ατόμων αυτών στα σπίτια τους σε ποσοστό 80,8%, έναντι 65,62% των δασκάλων. Το 93,6% των γονέων και το ίδιο σχεδόν ποσοστό των δασκάλων είναι αντίθετοι με τη διαμονή των ατόμων αυτών σε νοσοκομεία ή ιδρύματα. Οι μισοί γονείς των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (50%) θεωρούν ότι τα παιδιά τους έχουν σε μεγάλο βαθμό δυνατότητα πρόσβασης στους εκπαιδευτικούς χώρους κάτι το οποίο πιστεύουν μόνο το 1/4 περίπου (23,9%) των δασκάλων, ενώ γονείς και δάσκαλοι θεωρούν σχεδόν στο σύνολό τους (~ 96%) ότι στα άτομα αυτά πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα πρόσβασης στους δημόσιους χώρους και υπηρεσίες. Οι πίνακες συνάφειας έδειξαν σε οριακό βαθμό στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις αντιλήψεις των γονέων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ως προς τη δυνατότητα πρόσβασης των παιδιών τους στους εκπαιδευτικούς χώρους και το ειδικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά ($V = 0,297, p = 0,05$).

Όσον αφορά στις αντιλήψεις δασκάλων και γονέων σχετικά με τη συμβολή του κράτους και των κοινωνικών φορέων στην ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, σχεδόν στο σύνολό τους (~ 95%) γονείς και δάσκαλοι πιστεύουν ότι είναι απαραίτητη η ηθική και υλική συμπαράσταση του κράτους για την κοινωνική ένταξη των ατόμων αυτών. Το 65,9% των γονέων και το 76,1% των δασκάλων θεωρούν "Πολύ" ή "Αρκετά" απαραίτητη και τη συμβολή της εκκλησίας στην ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ενώ η συμβολή των κοινωνικών φορέων στον παραπάνω σκοπό κρίνεται ως ουσιαστική από το 75,5% των γονέων και το 83,7% των δασκάλων. Τα έτη υπηρεσίας των δασκάλων στο χώρο της ειδικής αγωγής διαπιστώθηκε σύμφωνα με τους πίνακες συνάφειας ότι έχουν στατιστικά σημαντική σχέση με τις στάσεις τους σχετικά με τη συμβολή της εκκλησίας ($V = 0,272, p = 0,35$) και των κυβερνητικών κοινωνικών φορέων ($V = 0,05$), στην ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Συζήτηση

Εξετάζοντας την πρώτη παράμετρο κοινωνικής ένταξης των ατόμων με ειδι-

κές εκπαιδευτικές ανάγκες, τις αντιλήψεις δηλαδή γονέων και δασκάλων για τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες στη μόρφωση των ατόμων αυτών, η έρευνά μας διαπίστωσε ότι γονείς και δάσκαλοι πιστεύουν σε πάρα πολύ υψηλά ποσοστά ότι τα άτομα αυτά πρέπει να έχουν ίσα δικαιώματα μόρφωσης και ελευθερίας έκφρασης με τους άλλους πολίτες. Όταν όμως ερωτώνται, αν τα άτομα αυτά έχουν πραγματικά ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης, λιγότεροι από τους μισούς γονείς (39,4%) που δήλωσαν ότι τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έχουν δικαίωμα στη μόρφωση, δηλώνουν ότι το πιστεύουν αυτό. Το ίδιο πράγμα πιστεύουν ακόμα λιγότεροι δάσκαλοι (23,9%). Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι παρότι γονείς και δάσκαλοι τοποθετούνται θετικά απέναντι στα δικαιώματα μόρφωσης και έκφρασης των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μέσα στην κοινωνία θεωρούν ότι στην πραγματικότητα κάτι τέτοιο δύσκολα επιτυγχάνεται. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται ότι οι γονείς είναι αρκετά πιο αισιόδοξοι απ' τους δασκάλους, οι οποίοι φαίνονται περισσότερο συγκρατημένοι όσον αφορά τις ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης των ατόμων αυτών. Η διαφορά αυτή ανάμεσα στις αντιλήψεις γονέων και δασκάλων για τις ευκαιρίες μόρφωσης των ΑΜΕΑ γίνεται ακόμα πιο έντονη όταν παρουσιάζονται οι απόψεις τους για τη δυνατότητα εισαγωγής των ατόμων αυτών στα ΑΕΙ. Το 1/4 περίπου των γονέων (23,4%) έχουν την ισχυρή πεποίθηση ότι κάτι τέτοιο είναι πολύ πιθανό να συμβεί, κάτι το οποίο θεωρεί πιθανό μόνο το 1/20 των δασκάλων (5,4%). Οι διαφορές αυτές ανάμεσα στις αντιλήψεις γονέων και δασκάλων αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό τη θέληση των πρώτων να πιστεύουν ότι τα παιδιά τους είναι ίδια μ' όλα τα άλλα. Έχουν τα ίδια δικαιώματα, τις ίδιες ευκαιρίες, τις ίδιες δυνατότητες. Φαίνεται ίσως εδώ η άρνηση των γονέων να συνειδητοποιήσουν την πραγματικότητα, το ειδικό πρόβλημα του παιδιού τους και τους περιορισμούς που αυτό θέτει. Αντίθετα οι δάσκαλοι, πιο αποστασιοποιημένοι από το πρόβλημα αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερο ρεαλισμό την κατάσταση.

Τα ειδικά σχολεία θεωρήθηκαν ως ο καταλληλότερος τύπος εκπαίδευσης των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από τα 2/3 περίπου των γονέων και των δασκάλων. Θετική αντίληψη για τα τμήματα ένταξης μέσα στα γενικά σχολεία εμφάνισαν τα 3/4 των δασκάλων και λίγο περισσότεροι από τους μισούς γονείς, ενώ θετική αντίληψη για την συνεκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μέσα σε γενικές τάξεις φανέρωσαν μόνο το 1/3 των δασκάλων και το 1/4 των γονέων. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι παρότι τις σύγχρονες τάσεις και εξαγγελίες για ένταξη των ατόμων αυτών στα γενικά σχολεία και συνεκπαίδευση τους μαζί με τους υπόλοιπους μαθητές, γονείς και δάσκαλοι είναι πολύ επιφυλακτικοί. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ίσως ότι οι γονείς δεν πιστεύουν σθεναρά στην ιδέα της κοινωνικής ένταξης, αλλά και στις δυνατότητες των παιδιών τους, αφού θεωρούν ότι τα παιδιά τους θα έχουν λιγότερα οφέλη μέσα σ' ένα γενικό σχολείο απ' ότι σ' ένα ειδικό. Οι δάσκαλοι από την άλλη πλευρά αν και είναι πολύ επιφυλακτικοί στην ένταξη των παιδιών στα

γενικά σχολεία φαίνεται ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους ενστερνίζονται την ένταξη των ατόμων αυτών σε τμήματα ένταξης μέσα σε γενικά σχολεία. Φαίνεται ότι μ' αυτήν την επιλογή προσπαθούν να συμβιβάσουν την ανάγκη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες για ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα και ειδική βοήθεια (γι' αυτό άλλωστε σε μεγάλο ποσοστό υποστηρίζουν την ιδέα του ειδικού σχολείου), με την κοινωνική αναγκαιότητα επαφής και συνεύρεσης των ατόμων αυτών με τα υπόλοιπα παιδιά, που θα διευκολύνει την κοινωνική τους ένταξη και ενσωμάτωση.

Οι αντιλήψεις των γονέων για τον τρόπο εκπαίδευσης των παιδιών τους βρέθηκε ότι επηρεάζεται σημαντικά από το ειδικό πρόβλημα που αυτά αντιμετωπίζουν. Οι γονείς των παιδιών με κινητικά προβλήματα και με αυτισμό βρέθηκε ότι έχουν τις αρνητικότερες αντιλήψεις απέναντι στα ειδικά σχολεία σε σχέση με τους άλλους γονείς πιθανώς επειδή θεωρούν ότι τα ειδικά προβλήματα των παιδιών τους δεν επηρεάζουν τη συνεύρεση και συνεκπαίδευσή τους με τ' άλλα παιδιά.. Τα αποτελέσματα αυτά φαίνεται ότι συμφωνούν με πρόσφατες έρευνες που έχουν δείξει ότι οι αντιλήψεις των γονέων για τη βασική εκπαίδευση των παιδιών τους διαφοροποιούνται ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών τους. (Westling, 1996, Bailey και συνεργ, 1998).

Η συμμετοχή των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε κοινωνικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες, ως παράμετρος της κοινωνικής ένταξης αυτών των ατόμων αξιολογήθηκε θετικά από τη μεγάλη πλειοψηφία γονέων και δασκάλων. Αξιοσημείωτο όμως είναι το γεγονός ότι οι αντιλήψεις των γονέων ήταν πιο επιφυλακτικές (σε μικρότερο βαθμό θετικές), απ' αυτές των δασκάλων. Η διαφορά αυτή στα ποσοστά γονέων και δασκάλων θα μπορούσε ν' αποδοθεί στα μεγαλύτερα προβλήματα και τις καθημερινές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες των ατόμων αυτών. Οι οικογένειες αυτές προέρχονται πολλές φορές από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα γεγονός που τους εμποδίζει να συμμετάσχουν στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή. (Κογκίδου & Πανταζής, 1997).

Γονείς και δάσκαλοι των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες βρέθηκε ότι απορρίπτουν σχεδόν στο σύνολό τους την ιδέα της ιδρυματοποίησης, τη διαμονή δηλαδή των ατόμων αυτών σε νοσοκομεία ή ιδρύματα και θεωρούν ότι είναι προτιμότερο να διαμένουν τα άτομα αυτά στα σπίτια τους. Βέβαια η τελευταία άποψη υποστηρίζεται ισχυρότερα από τους γονείς των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες απ' ό,τι απ' τους δασκάλους τους. Η επιφυλακτικότητα αυτή των δασκάλων θα μπορούσε ν' αποδοθεί σε δύο παράγοντες. Πρώτον στο γεγονός ότι πολλές φορές οι δάσκαλοι γνωρίζουν το χαμηλού επιπέδου κοινωνικο – οικονομικό περιβάλλον της οικογένειας που ζουν τα παιδιά και αποδίδουν σ' αυτό αλλά και στα περιορισμένα ερεθίσματα που δέχεται το παιδί, μέρος του προβλήματος που αντιμετωπίζει. Δεύτερον, στο γεγονός ότι κάποιες φορές οι οικογένειες των ατόμων αυτών εκμεταλλεύονται τα παιδιά

τους σε σημείο να τα ωθούν ακόμα και στην επαιτεία, επωφελούμενες τα οικονομικά κέρδη και οδηγώντας τα στην κοινωνική περιθωριοποίηση. (Ισόγλου και συνεργ. 1985).

Αν και το σύνολο γονέων και δασκάλων πιστεύουν πως τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες πρέπει να έχουν δυνατότητα πρόσβασης στους δημόσιους χώρους και υπηρεσίες βρέθηκε ότι μόλις οι μισοί γονείς και το 1/3 των δασκάλων θεωρούν ότι τα άτομα αυτά έχουν σε ικανοποιητικό βαθμό δυνατότητα πρόσβασης στους εκπαιδευτικούς χώρους. Οι αντιλήψεις των γονέων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ως προς τη δυνατότητα πρόσβασης των παιδιών τους στους εκπαιδευτικούς χώρους διαπιστώθηκε ότι επηρεάζονται συστηματικά από το ειδικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους.

Το σύνολο σχεδόν των γονέων και των δασκάλων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες διαπιστώθηκε ότι θεωρούν ότι η υλική και ηθική συμπαράσταση του κράτους είναι απαραίτητες για την κοινωνική ένταξη των ατόμων αυτών. Σε αρκετά υψηλά ποσοστά οι γονείς και σ' ακόμα υψηλότερα οι δάσκαλοι θεωρούν απαραίτητη για την ένταξη και τη συμβολή της εκκλησίας καθώς και τη συμβολή μη κρατικών κοινωνικών φορέων. Τα υψηλότερα ποσοστά των δασκάλων θα μπορούσαν ίσως ν' αποδοθούν στο ότι αυτοί αναγνωρίζουν – είτε λόγω υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου, είτε εξαιτίας ρεαλιστικότερης και αντικειμενικότερης αντιμετώπισης των πραγμάτων – ότι για την ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν αρκεί μόνο η βούληση και δραστηριοποίηση της πολιτείας αλλά είναι απαραίτητη η ενεργοποίηση και η συστράτευση όλων των κοινωνικών φορέων και της εκκλησίας. Τα έτη υπηρεσίας των δασκάλων στο χώρο της ειδικής αγωγής βρέθηκε ότι έχουν σημαντική σχέση με τις αντιλήψεις τους σχετικά με τη συμβολή της εκκλησίας και των κοινωνικών φορέων στην ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Οι δάσκαλοι με λίγα (1 – 5) ή πολλά (πάνω από 11) χρόνια υπηρεσίας στην ειδική αγωγή θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό σημαντική τη συμβολή της εκκλησίας και των κοινωνικών φορέων στην ένταξη των ατόμων αυτών, γεγονός που πιθανώς υποδηλώνει τη θέση τους για αδυναμία του κράτους να σηκώσει όλο το βάρος της ένταξης των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες χωρίς την ουσιαστική συμβολή και συμμετοχή όλων των υπολοίπων κοινωνικών φορέων. Ένα μεγάλο μέρος των γονέων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από την άλλη πλευρά φαίνεται ότι προσδοκά τα πάντα από τις ενέργειες του κράτους και δεν αναγνωρίζει ή δεν έχει πεισθεί για αυτά που μπορεί να προσφέρουν η εκκλησία και μη κρατικοί κοινωνικοί φορείς (σωματεία, μη κυβερνητικές οργανώσεις) στην ένταξη των ατόμων αυτών.

Από τα αποτελέσματά μας συνολικά διαφαίνεται ότι γονείς και δάσκαλοι διαφέρουν σε πολύ μεγάλο βαθμό ως προς τις στάσεις τους απέναντι στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Οι όποιες διαφοροποιήσεις παρατηρήθηκαν και αφορούσαν την ισότητα ευκαιριών στην εκπαί-

δευση, τη δυνατότητα πρόσβασης των ατόμων αυτών στα ΑΕΙ, τον καταλληλότερο για τα άτομα αυτά τύπο σχολείου και τη συμμετοχή τους στα κοινά, φαίνεται να είναι επηρεασμένες από την ιδιαίτερη συναισθηματική φόρτιση των γονέων και τις υψηλές προσδοκίες που πάντα έχουν για τα παιδιά τους σε σχέση με τον πιο αντικειμενικό και ρεαλιστικό τρόπο αντιμετώπισης των ατόμων αυτών από τους δασκάλους. Η εσωστρέφεια της οικογένειας, η διάθεση να μείνει μέσα στα «όρια» της αλλά και η περιθωριοποίηση που συχνά βιώνει εξαιτίας του ειδικού προβλήματος, της οικονομικής φτώχειας ή του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου είναι πιθανώς κάποιοι ακόμα παράγοντες που διαφοροποιούν τις αντιλήψεις των γονέων απ' αυτές των δασκάλων.

Από τα χαρακτηριστικά των γονέων και των δασκάλων που εξετάστηκαν, ως πιθανοί παράγοντες που επηρεάζουν τις αντιλήψεις τους διαπιστώθηκε ότι ο σημαντικότερος και αυτός που σ' ορισμένες περιπτώσεις διαφοροποίησε σημαντικά τις αντιλήψεις των γονέων και των δασκάλων είναι το είδος του προβλήματος που αντιμετωπίζει το παιδί τους, ένας παράγοντας που όπως φάνηκε θα πρέπει να λαμβάνεται πάντα υπόψη σ' ανάλογες μελέτες.

Προτάσεις για συμβουλευτική παρέμβαση

Αν και σε γενικές γραμμές οι αντιλήψεις γονέων και δασκάλων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σχετικά με την κοινωνική τους ένταξη δε φαίνεται να παρουσιάζουν πολύ μεγάλες διαφορές, κάποιες αξιοσημείωτες διαφορές που αναδείχτηκαν από την παρούσα έρευνα, παρέχουν σημαντικά ερεθίσματα για την αξιοποίησή τους από την πλευρά της συμβουλευτικής. Η αξιοποίησή τους έχει ως σκοπό την υποβοήθηση και την καθοδήγηση γονέων και δασκάλων στη ρεαλιστικότερη και πιο υπεύνηνη αντιμετώπιση της πραγματικότητας, στην αποδοχή των γεγονότων, στο ξεπέρασμα των δυσκολιών, της περιθωριοποίησης, της μοναξιάς και της απομόνωσης, ώστε να μπορέσουν να συνεισφέρουν τα μέγιστα, στην ένταξη και τη σωστή ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων αυτών.

Πιο συγκεκριμένα αξιοσημείωτες διαφορές βρέθηκαν ανάμεσα στις αντιλήψεις γονέων και δασκάλων όσον αφορά την ισότητα ευκαιριών εκπαίδευσης των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και τη δυνατότητα εισαγωγής τους στα ΑΕΙ. Οι διαφορές αυτές ανάμεσα σε γονείς και δασκάλους πιθανότατα στηρίζονται στη θέληση των πρώτων να πιστεύουν ότι τα παιδιά τους είναι ίδια μ' όλα τ' άλλα, στην άρνησή τους να συνειδητοποιήσουν το ειδικό πρόβλημα του παιδιού τους και τους περιορισμούς που αυτό θέτει ή στην έλλειψη πληροφόρησης για το τι πρέπει και τι μπορούν να περιμένουν απ' το παιδί τους, σε αντίθεση με την πιο ρεαλιστική αντιμετώπιση των προβλημάτων από τους εκπαιδευτικούς που πιθανώς γνωρίζουν καλύτερα τις δυνατότητες αλλά και τις αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος και τα εργαλεία που έχουν στα χέρια

τους για να προωθήσουν την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Διαφορές υπήρξαν επίσης στις αντιλήψεις γονέων και δασκάλων για τον καταλληλότερο τρόπο εκπαίδευσης των παιδιών τους. Με τους γονείς να διαφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό με την ένταξη των παιδιών τους σε γενικά σχολεία (γεγονός που δείχνει ότι δεν είναι ιδιαίτερα συμφιλιωμένοι με τις σύγχρονες αντιλήψεις της συνεκπαίδευσης και της κοινωνικής ένταξης), να μην έχουν ισχυρή πίστη στις δυνατότητες των παιδιών τους και να φοβούνται την ένταξη των παιδιών τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η φοβία αυτή γίνεται φανερή και από τη μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα των γονέων έναντι των δασκάλων σε ερωτήματα σχετικά με τη συμμετοχή των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην κοινωνική, πολιτιστική και αθλητική ζωή του τόπου.

Οι αξιοπρόσεκτες διαφορές που διαπιστώθηκαν τόσο στην ομάδα των γονέων όσο και στην ομάδα των δασκάλων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, αλλά και μεταξύ των δύο αυτών ομάδων, φανερώνουν τους διαφορετικούς τρόπους που αντιμετωπίζουν τα υποκείμενα των παραπάνω ομάδων, τα θέματα της κοινωνικής ένταξης και της επαγγελματικής αποκατάστασης των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Τη διαφορετική αντίληψη της πραγματικότητας, τα διαφορετικά συναισθήματα, τις διαφορετικές διαθέσεις, τις διαφορετικές προσδοκίες. Όλα αυτά θεωρούμε ότι καθιστούν αναγκαία την προσπάθεια συμβουλευτικής, καθοδήγησης και υποστήριξης τόσο της οικογένειας όσο και των δασκάλων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Με βάση τις αντιλήψεις γονέων και δασκάλων ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που καταγράφηκαν στην έρευνά μας σχετικά με την κοινωνική τους ένταξη θεωρούμε ότι οι προσπάθειες συμβουλευτικής παρέμβασης σε γονείς και δασκάλους για τα παραπάνω θέματα θα πρέπει να κινηθούν στους παρακάτω άξονες:

- Στη σωστότερη πληροφόρηση και ενημέρωση γύρω από τα προβλήματα των ειδικών παιδιών και στη βοήθεια που πρέπει να παρασχεθεί για να μπορέσουν να δουν και να εκτιμήσουν τις δυνατότητές τους.
- Στη ρεαλιστικότερη αντιμετώπιση και αποδοχή της υπάρχουσας κατάστασης και στη στήριξη που χρειάζεται για να την αποδεχθούν.
- Στην ενημέρωση για τις σύγχρονες τάσεις και ιδέες της ειδικής αγωγής (όπως η συνεκπαίδευση) και στην καλλιέργεια θετικότερων στάσεων για την εκπαιδευτική ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Στην ενίσχυση και υποστήριξη των ευκαιριών κοινωνικής συμμετοχής με δραστηριότητες που θα δώσουν την ευκαιρία στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και στις οικογένειές τους για κοινωνική αναγνώριση και θα περιορίσουν την περιθωριοποίησή τους και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Akkok, F. (1994). An overview of parent training and counseling with the parents of children with mental disabilities and autism in Turkey. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 17 (2), 128-138.
- Bailey, D., & Simeonsson, R. (1998). Assessing needs of families with handicapped infants. *Journal of Special Education*, 22, 117-127.
- Callias, M. (1997). Δουλεύοντας με γονείς παιδιών με ειδικές ανάγκες. Στο: Καϊλα Μ, Πολεμικός Ν, Φιλίππου Γ. (1997). *Άτομα με ειδικές ανάγκες*. Τόμος Α΄. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Westling, D. (1996). What do parents of children with moderate and severe mental disabilities want? *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 4, 98-114.
- Αθανασιάδου, Φ. (1997). «Περιορισμοί και προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην ελληνική κοινωνία. Στο: Καϊλα, Μ., Πολεμικός, Ν. & Φιλίππου, Γ. (1997). *Άτομα με ειδικές ανάγκες*. Τόμος Α΄ Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ισόγλου, Α. & Κάντηλα, Ε. (1985). *Είμαστε κοντά σας. Εσείς; Πάτρα, Ενημερωτικό φυλλάδιο Ομάδας Αναπήρων*.
- Κογκίδου, Δ. & Πανταζής, Π. (1997). Μια βιογραφική προσέγγιση της φτώχειας των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στο Καϊλα, Μ., Πολεμικός, Ν. & Φιλίππου, Γ. (1997). *Άτομα με ειδικές ανάγκες*. Τόμος Β΄. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κρουσταλλάκης, Γ. (1998). *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες στην οικογένεια και το σχολείο*. Αθήνα: Αυτοέκδοση
- Λαμπροπούλου, Β. (1999). *Διάγνωση – Αποκατάσταση βαρηκοΐας. Συμβουλευτική γονέων – έγκαιρη παρέμβαση*. Προγράμματα ΕΠΕΑΕΚ – ΥΠΕΠΘ Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών Π.Τ.Δ.Ε..
- Μπουσκάλια, Λ. (1993). *Άτομα με ειδικές ανάγκες και οι γονείς τους: Μία πρόσκληση στη συμβουλευτική*. Αθήνα: Γλάρος.
- Πολυχρονοπούλου-Ζαχαρόγεωργα, Σ. (1995). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Τάφα, Ε. (1997). *Συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς προβλήματα μάθησης και συμπεριφοράς*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.